

Forskning og uddannelse inden for børne- og ungdomskulturområdet

Flemming Mouritsen

Artikel fra *Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur* nr. 17/November 1990 - *Forskning - Uddannelse - Børne- og Ungdomskultur. Rapport fra en konference*. Artiklen må ikke kopieres eller viderebringes på anden vis uden samtykke fra forfatter og/eller Børne- og UngdomskulturSammenslutningen (BUKS)

Man siger, at børn og unge er samfundets fremtid. Det er som regel sagt i den bedste mening, og ofte når man vil argumentere for bedre vilkår for dem, og hvad der har med dem at gøre. Argumentet er selvfølgelig både rigtigt og væsentligt. Men det er kun en halv sandhed og som sådan tve-tydig. For den siger samtidig, at det vigtige ved børn er, at de bliver voksne. Og at de som børn er udenfor. Udsagnet er på den måde et symptom på tendensen til fortrængning og ugyldiggørelse af børn som samfundsmedlemmer. Som om børn ikke var samfundets nutid. Som om de ikke bidrog til samfundets opretholdelse. Som om de ikke var delagtige i det. Som om de ikke både socialt og kulturelt var aktører, der er med til at frembringe samfundet. Den dimension ved børn og deres liv har antaget karakter af en slags social fortrængning.

Et af de mange steder, denne fortrængning viser sig, er i forskningen. Børneforskningen er i det hele taget et stedbarn, som det fremgår af Charlotte Bøghs og Kjeld Parkvigs rapport (Se litteraturliste). Det gælder omfanget af forskningen, bevillingerne til den, det gælder dens status, og det gælder udbygningen af de uddannelsesmæssige sider af den. På nogle områder er den dog relativt omfattende. Karakteristisk nok er det for det første de områder, der har med frembringelsen af velfungerende voksne i fremtiden at gøre (f.eks. psykologi, pædagogik). For det andet er det de områder, der har med behandling eller undersøgelse af »fejl«-funktioner

og strukturelle forhold at gøre (f.eks. medicin, sociologi). Det behøver vel ikke siges, at forholdet er sat på spidsen her for profileringens skyld.

På det kulturelle eller humanistiske område er forskningsinvesteringen meget lille og punktvis, og forskningsmiljøer med et stabilt grundlag har ikke kunnet udvikle sig.

Nu kunne man indvende, at udvikling af en speciel børneforskning på en række fagområder (f.eks. de kulturelle) ville medføre en yderligere forstærkning af tendensen til at udskille børnene og de områder, der har med dem at gøre. Argumentet er forsåvidt rigtigt. Det ideelle ville være, at børnedimensionen var en integreret del af de forskellige fagområder. Men det er den ikke, her hersker fortrængningen. Det gælder stort set også på de relativt veludbyggede fagområder. Enten er forskningen forlagt til specielle institutioner (f.eks. på det pædagogiske område), eller også har den karakter af sekundære (lavstatus) specialer (f.eks. i medicin). Den indgår sjældent i fagområdernes almene indhold og uddannelser. På de humanistiske fag er den stort set fraværende.

Det betyder, at hvis denne fortrængning skal brydes, og hvis udskillelsen skal ophæves, så må børnedimensionen i forskningen i første omgang prioriteres - have positiv særbehandling - som en forudsætning for at opnå noget, der bare minder om den optimale situation, hvor børnedimensionen er en integreret del af forskning og uddannelse på diverse områder. (Børne- og ungdomsforskningens situation minder her om kvindeforskningens i 70-erne).

Det er ikke blot for børnenes eller børneforskningens skyld, det er påkrævet at ændre denne situation. Det er også for fagenes og forskningens og uddannelsernes skyld. Ligesom det ikke blot er for børnenes skyld, at det er vigtigt at integrere dem i samfundslivet som gyldige deltagere. Det er det i ligeså høj grad for samfundets skyld.

Børnedimensionen mangler ikke blot i fagområderne, den er en mangel i dem. De fejlernæres ved at mangle visse stoffer, og de handicappe s

ved, at nogle lemmer er amputeret. De kommer til at lide af voksenværk. Børn er mere end den kvarte verden.

Børnedimensionen er ikke blot et yderligere specialområde at tilføje som en udvidelse af et fags stofområde. Den vil kunne virke ind som tilskud og udviklingsmuligheder i mere grundlæggende aspekter historisk, teoretisk og metodisk.

Et eksempel kan illustrere forholdet: Den danske litteraturhistorie og videnskaben og forskningen i den er utænkelig uden H.C. Andersen.

Uanset at det er hans eventyr for børn, der er den afgørende del af hans forfatterskab, skilles han ud af det »dårlige selskab«, som børnelitteraturen er, hvorefter han kan overgå til »Litteraturen«, den rigtige. At H.C. Andersen overskrider børnelitteraturens bornerte grænser, er rigtigt. At han skriver »Litteratur«, er ligeså rigtigt. Men det er ikke rigtigt, at det er på trods af børnevinklen, han gør det. Det er i kraft af den, det er gennem den, hans voksne selvudtryk forløses og kan overskride »voksenlitteraturens« bornerte grænser. Det er, fordi han er mere børneforfatter end nogen anden, at han overskrider den snævre børnekulturs rammer. Han skriver for folk, og det er også børn. H.C. Andersens betydning for dansk litteratur og sprog kan knapt overvurderes. Der er i afgørende dele et før H.C. Andersen og et efter. En betingelse for det er, at børnedimensionen er aktiv i hans skrift. Hans »voksen«-litteratur er tydelig »handicappet« i sammenligning med eventyrene. H.C. Andersen skriver noget af verdens bedste børnelitteratur, netop fordi han ikke laver »børnelitteratur«. Denne er oftere karakteriseret ved at være lavet for »fremtidige voksne«, d.v.s. børn inteneret i barndom.

H.C. Andersen er en passende overgang til at gå nærmere ind på den børnekulturforskning, som er konferencens emne. Hvis børneforskning som sådan behandles stedmoderligt, kan man sige, at børnekulturforskning behandles som stedbørnenes stedbarn.

Om forskning

Forskning i børnekulturområdet er som sagt i meget ringe grad opdyrket i Danmark. De ressourcer, der har været og er investeret i den, er små. Dette står i et modsætningsforhold for det første til den stadig stigende betydning kulturforbruget har, for det andet til den betydning, børns kulturudøvelse (især legen) har i deres daglige liv, og som er et upåagtet grundlag for deres udvikling, samt for det tredje til den stigende betydning, kulturområdet har i skole, institution og lokalområde.

Der har i de senere år været en tendens til at opprioritere kultur og kulturbegreb som led i en forståelse af børn og deres liv, der overskrider den snævrere uddannelses- eller behandlingsmæssige horisont, som har været fremherskende både i institutionerne og i forskningen. Der er klare tendenser til, at såvel sociologi som psykologi og pædagogik placerer sig i forhold til en overordnet kulturel synsvinkel.

Den samme tendens viser sig inden for den socialpolitiske og uddannelsespolitiske udvikling og praksis og i institutionerne og fritidssektoren.

Samtidig med at der således er et udbredt behov for børnekulturforskning - såvel teoretisk og historisk, som hvad angår analyser af kulturprodukter, kulturforbrug og kulturudøvelse - er denne forskning stort set uden ressourcer her i landet.

I de øvrige skandinaviske og vesteuropæiske lande har denne forskning højere prioritet, dels af de nævnte grunde, men også fordi den kommercielle del af børnekultursektoren økonomisk er stærkt ekspansiv (her i landet er der tale om milliardstore markeder).

Der savnes forskning på snart sagt alle områder - og udvikling af mere stabile forsknings- og uddannelsesmiljøer end de kortlivede ad hoc-projekter, som hidtil har været fremherskende.

Forskningsbehovene kan for overskuelighedens skyld opdeles på tre områder, som alle behøver indsats, både hvad angår grundforskning og målforskning. Især er grundforskning historisk, teoretisk og kulturanalytisk en mangelvare:

1. Forskning i kultur produceret for børn. D.v.s.: børnekulturmediernes, dels de klassiske (børnelitteratur, teater, legetøj, musik m.v.), dels de nyere medier ('IV, film, video, computerfiktion, tegneserier m.v.)

En udvikling af de historiske dimensioner, af kulturanalysen både historisk og aktuelt, og af forståelsen af brugssammenhænge (reception og funktion), er et nødvendigt grundlag dels for uddannelse af formidlere, dels også for produktion og nyudvikling (bl.a. ved at kvalificere produktion, debat og kritik), og endelig for kulturpolitikken.

Børnelitteraturen er det medium, hvor den største forskningsindsats har manifesteret sig. Uden at den dog er kommet udover det punktvis. Området har stået centralt i de perioder, hvor forskning og uddannelse i det har haft til huse på Aarhus Universitet. Børnelitteraturen er det centrale klassiske børnekulturmedium, og det står stadig centralt inden for børnekulturområdet. Forskning og formidling sker løbende og er relativt omfattende. Men ressourcer til en mere samlet og omfattende manifestation savnes. Danmark har på børnelitteraturens område en meget stærk tradition, også efter international målestok. På skandinavisk plan var forskningen heri landet førende indtil omkring 1980, ligesom miljøer og netværk på området var under udvikling.

I de fleste europæiske lande er der oprettet institutter for børnelitteratur, enten som selvstændige institutioner, universitetsinstitutter /afdelinger eller som en del af bredere arbejdende børnekulturinstitutter

2. Forskning i kultur produceret med børn er et område, som er intensivt i de senere år. Dels indgår kulturproduktion sammen med børn og unge efterhånden som en central dimension i uddannelsesinstitutionerne, børnehaver, skoler m.v. dels som dimension i forskelligartede udviklinger inden for social- og behandlingsområdet.

En tilsvarende tendens er mærkbar inden for forskellige fritidsorganisationer, f.eks. idrætten.

Tendenserne er internationale, men vi har også på dette område her i landet særprægede og sejlivede traditioner, som er baggrund for den relative blomstring man ser på dette felt.

Forskning, både historisk, teoretisk og i form af kortlægning, analyse og formidling er imidlertid en mangelvare.

3. Forskning i kultur produceret af børn er det område, der er mest upåagtet, men samtidig er det nok det væsentligste.

Børn frembringer og formidler i al selvfølgelighed en omfattende kulturel sammenhæng. Med et ord kunne man benævne børns mangfoldighed af kulturelle udtryksformer (lege, fortællinger, rim, remser, rytmer m.v.) som legekultur.

Denne kultur er en central del af deres liv. Den formidles i et mundtligt netværk børn imellem. Men eksisterer kun i kraft af aktiv udøvelse. I den tilegner børn sig upåagtet en lang række kvalifikationer, som også er grundlag for senere læreprocesser og for kulturelle og sociale aktivitetsformer.

En forskning som ud fra en kulturorienteret synsvinkel ser på dens betydning, historisk og aktuelt, dens former og udtryk, er påkrævet som sidestykke til de psykologiske og pædagogiske synsmåder, der har været fremherskende, og som grundlag for et kulturpolitisk bestik på dette område. Legekulturen er en af de afgørende og grundlæggende kulturelle og sociale ressourcer ikke blot i børnehøjde.

Der findes bemærkelsesværdigt lidt forskning i, hvad børn går og gør, hvad og hvordan de i dagligdagens uformelle netværk interagerer med hinanden og med voksne i forskellige sammenhænge. Her er et udtalt behov for kvalitative studier, etnografiske feltarbejder og for undersøgelser af de livsformer, børn er delagtige i. Sådanne kan være en basis for en metodisk og teoretisk overskridelse af den barndomskonstruktion og udviklingstænkning, som er en af vort samfunds store fortællinger. Denne kan på afgørende måde ses som »voksenkommens« konstruktion og pro-

jektion. D.v.s. at der ikke blot er tale om at oparbejde viden om børn og barndom; der er i ligeså høj grad tale om at få noget afgørende at vide om »voksendommen« og dens kulturelle processer.

De humanistiske fag kan her bidrage afgørende gennem metoder til analyse af de æstetiske udtryksformers betydning ¹⁾

Den her skitserede model over forskningsområder er ikke tilfældig. Det er den, vi arbejder ud fra på Center for Børne- og Ungdomskultur, og dette grundlag for den uddannelse, vi har kørende. Tingene kunne have været stillet op på en anden måde. For eksempel kunne hele rækken af humanistiske fag have været listet op, for manglerne er der hele kompasset rundt, og disse fag hører med i billedet, også som fødekilder for forskning og uddannelse. Når jeg har valgt en anden model, har det at gøre med, at områdets svaghed (på enkeltområderne) rummer en potentiel styrke. Man er nærmest pisket til at tænke og praktisere ud over de enkelte fags grænser. Potentialet er, at området, hvis det etableres, vil krystallisere en tværfaglighed - eller rettere blive et mødested for forskellige stofområder og forskningstraditioner - således at der vil kunne udvikles, hvad man kunne kalde en humanistisk eller kulturorienteret platform som sidestykke til de fremherskende pædagogisk/psykologiske og sociologiske forståelsesformer (paradigmer), som er overvejende udviklingsorienterede eller strukturelt og kvantitativt orienterede. Hermed ville der være skabt en basis for et udvekslingsforhold mellem kulturfag, samfundsfag og pædagogiske fag, hvad der trænger sig mere og mere på som en nødvendighed.

Om uddannelse

Ligesom børne- og ungdomskulturområdet rummer disse muligheder for at kunne krystallisere en tværfaglighed, vel at mærke beroende i forskellighed, således rummer det (også her nærmest af nødvendighed) en mulighed for at etablere uddannelser, der går på tværs af de stive instituti-

onsrammer. I al beskedenhed praktiserer vi noget sådant i den uddannelse, vi har i gang.

Uddannelsesaspektet er en anden grund til at sætte forskningsområderne op i ovenstående model. Forskning og uddannelse forudsætter på dette område hinanden mere indlysende end på andre mere udbyggede områder. På børnekulturområdet betyder den manglende forskning, at der ikke blot kan laves uddannelse. Her findes ikke i forvejen en given fond af viden, historie, teori og metode, som andre fagområder har oparbejdet som et selvfølgeligt grundlag, og som er forankret i diverse institutioner på forskellige niveauer.

Børnekulturområdet indgår dog i en del uddannelser (seminarier, biblioteksskoler m.v.). Men ikke mange af underviserne her har i deres uddannelse kunnet skaffe sig et grundlag på området. Sat kraftigt på spidsen må hver enkelt underviser så at sige opfinde fagområdet forfra.

Man kunne fristes til at sige, at producenterne af børnekultur er i en tilsvarende situation. For »voksen« kunstarternes vedkommende eksisterer der en given fond af historie, viden, tradition at forholde sig til, som blandt andet beror i forskning og diverse uddannelsessammenhænge på områderne. Om end dette aspekt oftere betragtes som sekundært, så er det et grundlag af en nærmest uerkendt selvfølgelighed. En sådan fond eksisterer ikke på børnekulturområderne med de konsekvenser, det kan have ikke blot for de enkelte udøvere og deres produkter, men også hvad angår kulturmiljø, debat, kritik m.v. Også her har forskning en rolle at spille - og vice versa.

Med andre ord er der brug for at udvikle en slags amfibiekøretøj er, både hvad angår forskning og uddannelse og for at fastholde sammenhængen mellem uddannelse og forskning, men også fordi det er en betingelse for at udvikle virkningsfulde miljøer.

For det første er der brug for kompetencen hos undervisere f.eks. på lærerseminarier, børnehaveseminarier, socialpædagogiske seminarier, biblioteksskoler og lærerhøjskoler, hvor kulturfag med en børne- og ung-

domsvinkel indgår med større eller mindre vægt, og som på grund af fagområdets uopdyrkethed har en tendens til at indgå med mindre vægt end dets betydning i praksis berettiger til.

For det andet er der brug for kompetencen i relation til produktionen af børnekultur. hvad enten det er som producent. konsulent, kritiker m. v. af børnekultur af diverse typer i diverse medier. ligesom kompetencen er relevant i forhold til de firmaer. som laver disse produkter. For de producerendes vedkommende handler det blandt andet om et ydret behov for respons. indsigt i betydningen af det. de fremstiller: historisk samt æstetisk analyse af tendenser. kritik og perspektiver.

For det tredje er udviklingen på kultur- og fritidsområdet lokalt og i forvaltningssammenhænge markant i disse år. Området er i en ændringsperiode. både hvad angår institutioner. projekter og fritidsorganisationer med deraf følgende behov for kompetencer og uddannelse. Flere af de grupper. der søger uddannelsen p.t.. er interesseret i disse områder. Endvidere kan man sige. der her kunne være behov for en opfølgende forskning som korrektiv til, grundlag for. videreudvikling og perspektivering af megen prakticisme. også for at bringe denne ud over det punktvis og tilfældige.

På en række felter kan der påvises behov for uddannelse og forskning. og som det fremgår af bilag til rapporten er der et udtalt behov hos flere faggrupper for uddannelsesmuligheder på området. Det samme fremgår af den interesse. der møder de uddannelser. vi p.t. har i gang. dels fra universitets studerende. dels fra andre grupper (bibliotekarere. lærere. pædagoger o.a.). (Jvf. rapporten om Center for børne- og ungdomskultur s.d.).

Endelig har biblioteksskolen markeret en direkte interesse i et netværkssamarbejde med Aarhus Universitet om etablering af en overbygningsuddannelse i børne- og ungdomskultur.

Der er behov for sådanne uddannelsesmuligheder i en række sammenhænge. Disse er forskelligartede og spænder fra hele uddannelser til

efteruddannelser og kurser. Vi praktiserer for øjeblikket nogle af disse i forskelligt regi.

En model, der kunne fungere som paraply for flere forskellige kompetencegivende uddannelses- og kursusforløb, kunne være en toårig, overbygningssuddannelse som foreslået af Biblioteksskolen (se denne). Under en sådan kunne rummes en række delelementer: enkeltfagskurser med meritoverførsel til andre fag, suppleringsuddannelser, specialevejledning, åbne uddannelser (som det aktuelle kursus ved Jysk Åbent Universitet) og kurser i specielle sammenhænge.

Der er formelle og praktiske problemer forbundet med at etablere universitetsuddannelser, som er åbne for andre faggrupper, men de er til at løse. Det har man gjort i andre lande (på dette område eksempelvis i Sverige, Italien, Tyskland, hvor uddannelseskompetencer kan sammenbygges mere fleksibelt). Det springende punkt er nok engang ressourcer til at gøre det og gøre det med et langsigtet perspektiv. Med en sådan basis ville der kunne etableres yderligere samarbejdsrelationer både i forbindelse med forskning og uddannelse, såvel til naboinstitutioner indenlands (f.eks. biblioteks skole, lærerhøjskole og andre universiteter) som til udenlandske institutter. Endvidere ville der kunne udvikles kurser og efteruddannelser på området, tilknytte sig forskningsprojekter og udvikles former for indtægtsdækket virksomhed af forskellig art.

Den danske børnekultur har på mange måder stærke traditioner, den har stadigvæk en kvalitativ styrke, også i de nyere medier, og den har ikke mindst stadig livskraftige folkelige dimensioner, der viser sig fornyelsesdygtige. Den lider af ressourcemangel for at kunne manifestere sig i forhold til især den kommercielle internationaliseringstendens. Den har potentialer både, hvad angår tradition, talent, kvalitet og folkelig bredde. Disse er der brug for også i den internationale sammenhæng.

Forskning er en af de ressourcer, der er nødvendig for at aktivere disse traditioner og potentialer, og som grundlag for udvikling og kvalifice-

ring af produktioner, formidling, uddannelse, debat, kritik og som grundlag for kulturpolitiske initiativer.

Skal forskningen kunne opfylde disse behov og være i niveau med den stærkere prioritering af børnekulturforskning, man ser i det øvrige Skandinavien og i en række andre europæiske lande, kræver det ikke blot tilførsel af ressourcer, men også af en mere langsigtet forankring af en sådan forskning i tilknytning til uddannelse og stabile miljøer, hvor viden og erfaringer kan opsamles, og hvor netværksrelationer, også internationalt, kan udvikles.

Noter

1. Endvidere henvises til min artikel »Projekt afvikling« i »Delkulturer« (se litteraturliste), som rummer en mere udfoldet og principiel fremstilling af en børnekulturforskningens muligheder, især hvad angår legekulturen. I rapporten her er tilsvarende principielle problemstillinger rejst i bl.a. Per Egil Mjaavatns. Jens Qvortrups og Bjarne Kildegaards indlæg. Derudover kan henvises til Jenny Cook-Gumperz og William A. Cosaro (ed.): »Children's Worlds and Children's Language«, New York 1986.

Litteratur

Charlotte Bøgh og Kjeld Parkvig (red.): »Børne- og ungdomsforskning«. København 1989.

William A. Cosaro: »Friendship and Peer Culture«, New Jersey 1985.

Flemming Mouritsen »Projekt afvikling«; i Henrik Horstbøll og Henrik Kaare Nielsen (red.): »Delkulturer«, Århus 1990.

Iørn Piø: »Børnekultur i øjenhøjde«, København 1990.

BUKS nr. 9. Tema: »Børn og humor«, 1987.

BUKS nr. 10: Tema: »Leg«, 1988.

Lars Muchinsky: »Om livskvalitet og småbørnsforskning«; i »Dansk Pædagogisk Tidsskrift«. nr. 4, 1989.

Det tværministerielle Børneudvalg: »Oplæg om dansk børne- og ungdomsforskning«, København 1990.

Jenny Cook-Gumperz og William A. Corsaro (ed.): »Children's Worlds and Children's Language«, New York 1986